

OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE ZARA (KOÇGİRİ) KAZASI ve CİVARINDAKİ GÜMÜŞ MADEN İŞLETMELERİ

SILVER MINES BUSINESS IN ZARA (KOÇGİRİ) DISTRICTS AND ITS SURROUNDINGS FROM THE OTTOMAN STATE TO PRESENT

Dr. Öğr. Üyesi Metin GÜNAY

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Zara Ahmet Çuhadaroğlu MYO
ORCID ID: 0000-0003-0530-3185, metineyolla@gmail.com

ABSTRACT

Mining activities play a very important role in the historical development of human beings and society. It is known that almost everything we use today uses products obtained as a result of these activities. The purpose of this study is to examine the activities, working conditions, management methods, quality of extracted minerals and working conditions of silver mines operated in Zara and its vicinity during the Ottoman period in a chronological manner. Why the operation of these mines ended and whether they have any economic value today are also important research questions. In the studies conducted in the Presidency Ottoman Archives, 19 different documents and their annexes were reached, 13 of which were included in the study. In this study, where the document analysis method was used, the findings obtained were evaluated and it was concluded that it would be beneficial to conduct theoretical studies and field research on these and similar minerals.

Keywords: Zara, Silver Mine, Maden Creek, Akmeshed, Alakilise

ÖZ

Madencilik faaliyetleri insanın ve toplumun tarihsel gelişiminde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bugün kullandığımız hemen her şeyde bu faaliyetler sonucu elde edilmiş ürünlerin kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı döneminde Zara ve civarında işletilmiş olan gümüş madenlerinin faaliyetleri, çalışma koşulları, yönetim şekilleri, çıkarılan madenlerin kalitesi ve çalışma şartları gibi hususları kronolojik bir şekilde incelemektir. Bu madenlerin işletmesinin neden sona erdiğini, günümüzde ekonomik açıdan herhangi bir değer taşıyıp taşımadıkları da önemli bir araştırma sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde yapılan çalışmalarda 19 farklı belge ve eklerine ulaşılmış, bunlardan 13 tanesine çalışmada yer verilmiştir. Doküman analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilerek bu ve benzeri madenlerle ilgili teorik çalışmaların ve saha araştırmalarının yapılmasının faydalı olacağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zara, Gümüş Madeni, Maden Deresi, Akmeşhed, Alakilise

1. Giriş

Anadolu eskiçağlardan beri çeşitli medeniyetlerin beşiği olmanın yanı sıra bir çok madenin de çıkarıldığı ve işletildiği bir bölgedir. 10. yüzyılda yaşayan Arap coğrafyacılar Ebu Duleyf, El İstahri ve El Makdisi gibi müellifler eserlerinde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde muhtelif madencilik faaliyetlerinin yapıldığını ifade etmektedir (Yüksel, 1997). Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru göç eden Türkler, başta destanlara konu olmuş metalik madenler (Ergenekon'dan Çıkış Destanı) ve doğal taşlar (Orhun Kitabeleri, mezarlarda kullanılan taşlar ve bengitaşlar vb.) olmak üzere, Anadolu'nun madencilik mirasını kendi tecrübeleri ile birleştirerek maden ürünleri üretmeye devam etmişlerdir. Topkaya ve Bircan (1968: 170), Anadolu'daki madencilik faaliyetleri çok daha eski tarihlere; M.Ö. 7000'li yıllara dayanmakta olduğunu belirtmekle birlikte, madenlerin ilk kez ateşte eritilerek şekil verildiği yerin de İzmir yakınlarındaki Sardes şehri olduğu ifade edilmektedir.

Şüphesiz ki yer altı kaynakları günümüzde olduğu gibi geçmişte de devletlerin ve milletlerin en önemli zenginlik kaynaklarından biridir. Yer altı kaynaklarının varlığı bir bölgeyi daha değerli hale getirmekte, arazi fiyatlarını yükseltmekte, işletilen madenler sayesinde devletin istihdam kapasitesi artmakta, devlet vergi geliri elde etmekte, ayrıca ihtiyaç duyduğu maden ürünleri açısından (özellikle kritik öneme sahip maden ürünleri söz konusuysa; nükleer hammaddeler ve fosil yakıtlar vb.) devletin dışarıya bağımlılığı tamamen ortadan kalkmakta yahut azalmaktadır. Vatandaşlar açısından bakıldığında ise istihdam müreffeh bir yaşam için en temel gereksinimdir. Özellikle sanayileşmemiş kırsal alanlarda bulunan maden işletmeleri, bireylerin ekonomik ve sosyal gelişmesine katkı sağladığı gibi bölgenin de gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Arkeolojik kanıtlar Anadolu'nun farklı bölgelerinde altın, gümüş, demir kurşun, çinko, bakır vb. metalik madenlerle birlikte kil, kaolen ve doğaltaşlar gibi metalik olmayan madenlerin işletildiğini göstermektedir (Ayaz, 2012). Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Balkanlarda hakimiyet sağlaması ile bu bölgelerde zaten var olan ve yeni keşfedilen madenlerin işletmeye alınması neticesinde madencilik faaliyetleri artmış olsa da; Amerika kıtasının keşfi, Avrupa devletlerinin Uzakdoğu bölgesi ile Amerika ve Afrika kıtalarını sömürge haline getirmesi gibi etkenlerle bu coğrafyalardan Avrupa'ya altın ve gümüş başta olmak üzere bir çok madenin çok daha ucuz bir şekilde getirildiği görülmektedir (Günay, 2022; 136). İlerleyen süreçte Avrupa'da yaşanan sanayi devrimi, Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar sürececek savaşlarla birlikte büyük toprak kayıpları yaşaması, askeri teknolojilerdeki gelişmeler gibi birçok husus Anadolu'daki madenlerin önemini daha fazla artırmıştır (Özbay, 2003: 47). Osmanlı Devleti toprak kayıplarına bağlı olarak madencilik sektöründe istihdam edilen yetişmiş iş gücü kaybında uğramıştır. Yine de Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın ortalarına kadar, kalay hariç tüm madenleri ürettiği ve kendi ihtiyaçlarını karşılar durumda olduğu, ancak daha sonraları devletin yaşadığı ekonomik buhran neticesinde işletme imtiyazlarının özel müteşebbislere, çoğunlukla da yabancılara geçtiği görülmekte (Tızlak, 1996; 717-718) olup bu durumun üretimi aksattığı görülmektedir. Nitekim 1861 yılında çıkarılan Maadin Nizamnamesinde maden arazilerinin mülkiyeti hususu ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu nizamnameye göre, Hicaz bölgesi hariç olmak üzere, özel ya da tüzel tüm kişilere taşınmaz mal sahibi olma hakkı verilmekle birlikte, yabancıların maden şirketlerine ortak olmasında imkan sağlanmıştır (Bayartan, 2008). Daha sonraki yıllarda başka nizamnameler çıkarılarak madencilik alanında farklı düzenlemeler

yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Cumhuriyet döneminde 1942 yılında çıkarılan 4268 sayılı “*Madenlerin Aranması ve İşletilmesi Hakkındaki Kanun*” ile Osmanlı Nizamnamelerinde düzenlenen bir takım hususlar yürürlükten kaldırılmış ya da değiştirilmiş olup, 11 Mart 1954 tarih ve 6309 sayılı “*Maden Kanunu*” yürürlüğe girinceye kadar bu nizamnamelerin kısmen yürürlükte olduğu tarihi bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Günay, 2022: 139).

Bu çalışmada tarihi kayıtlarda yer alan Zara ve civarındaki madencilik faaliyetlerine odaklanılmış; bahsedilen bölgede gerçekleştirilen madencilik faaliyetlerinin hangi yol ve yöntemler kullanılarak yapıldığı, maden sahalarının yönetimi, maden işletmeciliğinde kullanılan tekniklerin neler olduğu ve neden bu madenlerde faaliyetlerin sonlandırıldığı gibi hususlar araştırılmıştır. Arşivde yapılan çalışmalar neticesinde bölgede üç farklı noktada gümüş madeni işletmesi olduğu tespit edilmiş ve bu çalışmanın araştırma sorusu “*Zara Karyesi ve civarındaki gümüş madenciliği faaliyetlerinin kapsamı ve günümüzde bu madenlerin tekrar işletmeye alınmasının mümkün olup olmadığının araştırılması*” olarak daraltılmıştır. Araştırmanın tarihi belgeler üzerinden yapılması, teknik bilgiler içeren bir konu olması sebebiyle oldukça kısıtlı ve zor bir çalışma alanı olmakla birlikte, bölgede tamamen unutulmuş olan bu madenlerin yeniden ekonomiye kazandırılması ihtimali motive edici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede sonuç ve öneriler bölümünde hem akademisyenler hemde maden işletmecileri/girişimcileri için bir takım önerilerde bulunulacaktır.

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. Bu amaçla Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Devlet Arşivi Başkanlığı'na ait web sitesi üzerinden “*gümüş madeni, zara, koçgiri, maden, sim, zer*” vb. anahtar sözcüklerden bir veya birkaçı kullanılarak tarama yapılmış, Zara karyesinde (koçgiri) tespit edilen madenler ve bu madenlere ilişkin hatt-ı hümayun, arz, kaime, telhis ve tahrir gibi yazışma evrakları ekleriyle birlikte indirilerek okunmuş, okuma metinlerinin latin harfleriyle yazımına çalışmada yer verilmiştir. Çalışma konusunun Osmanlı Türkçesiyle yazılmış metinler incelenerek yapılması sebebiyle tarihi boyutu/dil boyutu, madencilik faaliyetlerini ihtiva eden teknik boyutunun yanı sıra işletmecilik faaliyetlerini içeren boyutu sebebiyle multidisipliner bir yapıya sahip olması büyük bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple çalışma alanında uzman olan tarihçi ve maden mühendisi akademisyenlerden yardım alınmıştır. Zara gümüş madenlerine ait ekleriyle birlikte yalnızca 19 yazışmaya ulaşılmış, bunlardan araştırma konumuzla ilgili olan 13 tanesine çalışmada yer verilmiştir. Tam metin okumalardan sonra belgelerin özeti mahiyetinde bilgiler verilmiştir. Tam metin okumalarında dökümanlardaki tahrifat, mürekkep dağılması, evrakların dijital kopya olması ve çözünürlük problemi gibi sebeplerle bazı kelimelerin tam olarak okunamaması ya da okunan kelimedenden emin olunamaması durumunda ilgili kelimenin sonuna soru işareti konulmuş (Örnek: ... *istihsal kılındığını ve maden-i mezbur ustalarının? takrir ve ihalelerine nazaran ...*); hiç okunamayan kelimeler ise nokta nokta (Örnek: *Keşlik ve ve Polad nam dokuz aded kuranın*) şeklinde gösterilmiştir. Belgeler üzerinde yapılan incelemeye göre önceleri bir “*Maden Emini*” tarafından idare edilen bu madenlerin daha sonra özel teşebbüse ait bir işletmeciyeye devredildiği ancak merkezi idare tarafından

işletildiği süreçle alakalı bir maden emini defterinin arşivde yer almadığı görülmektedir. Bunlara ek olarak araştırma kapsamında Osmanlımadencilik faaliyetleri ile ilgili literatür taraması yapılarak Zara gümüş madenlerinin işletme faaliyetlerinin o günün şartlarında değerlendirilmesi sağlanmıştır.

3. Bulgular

Zara Gümüş madenleri, günümüzde hala aynı isimlerle anılan Alakilise (Müslümbabat), Akmeşhed (Halk arasında bilinen adıyla Ağmaşad) ve Maden (Maden Deresi) köylerindeki müstakil madenlerden oluşmaktadır. Bu madenlerde gümüşün yanı sıra kurşun ve az da olsa altın cevheri elde edilmektedir. Kuzeyde Geminbeli Geçidi, Güneyde Sucak, Tepeköy, Adamfakı ve Kılıçköy, Doğuda Maden, Uzunteşür, Karaboğaz ve Beğendik köyleri ile Batıda Şafaklı, Bozkır ve Ahmethacı köyleri arasında kalan ve doğusu günümüzde İmranlı ilçesi sınırları içerisinde kalan bu bölgede bulunan Alakilise, Akmeşhed ve Maden Deresi işletmelerinin yanı sıra muhtelif maden zuhurlarının bulunduğu bilinmektedir.

Arşiv belgelerine göre bölgedeki ilk çalışmanın Maden Deresi köyünde bulunan madende gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ağustos 1814 tarih ve TSMA.e.1219/15 kayıt numaralı belgede madende yapılması gereken ön çalışmalarla ilgili hususlar yer almaktadır;

“Hala Sivas kadısı vezir-i mükerrem saadetli Pehlül Paşa hazretleri tarafından varid olan bir kıta kaime mefhumunda Sivas Sancağında vaki Zara karyesi semt-i canibinde kain Madenderesi namıyla müstehir mahalde cevher zuhur eylediğine mebni cevher-i mezkurun ihraç ve imali babında mukaddema emr-i şerif ısdar ve tesyar olunmuş ise de amele ve madencilere kuvvet verilemediğine binaen hal-i lehine terk olunmuş olup ancak maden-i mezkurun feyz ve bereketi ledel-ihbar müşarünileyh tarafından mahsus adam tayin ve madencilere iane olunarak hafr olunan mağaradan ihraç ettirilmek yirmibeş cevheri imal ile iki yüz on beş ...sim istihsal kılındığını ve maden-i mezbur ustalarının? takrir ve ihalelerine nazaran cevheri daima derin gidip suret-i te'dib olunur cinsten olmakla imaline ... gelecek kömür ve ...nın dahi mahal-i mezburun karib ve civarında vaki istihzar kılınarak i'mad ve imali ... mesarif ile husule geleceğine binaen maden-i mezkurun feth ve küşadı hususunu ve civarında kain karye-i Derici ve Dereköy ve Ademfakih ve Taşlık ve Alagelib ve Keşlik ve ve Polad nam dokuz aded kuranın maden-i mezbura rabt ve ilhaki ihtimalini muceb olmayacağı beyanıyla ahalisine taalluk edilmiş olmasıyla harekete mübaderet edeceğine tahrir ve inha etmekle ...nın uzaması badel ihraç iktizasına hala darbhane-i amire nazırı saadetli atufetli Es-seyyid İbrahim ... hazretlerinden ... olunduktan zikr olunan iki yüz on beş ... sim müşarünileyhin kapı kethüdası Osman ...la darphane-i amire ... olunmuş olup sim-i mezbur eğer ki doksan ayarında i'lad-ı? İmale şayan ise de mezkur ...sim yirmi beş t... cevherden husule geldiği işar olunmuş olduğununa binaen olumiktar sim kaç? Ve kıyye cevherden husul olmuştur ve bir t...sında ne miktar cevher olup kaç ve kıyye kurşun zuhur etmiştir ve bu makule nevzuhur madenin feth ve küşadı irade kılındığı surette ol emrde beş on fırının? Cevher ihrac ile altı bin ve kıyye hesabıyla beher fırında ne miktar sim ve kurşun husule gelir ve mesarifi ne miktara baliğ olur malum olmadıkça feyz ve menfiatı olamayacağını darphane-i amire ustaları ifade ve beyan eylediklerinden başka maden-i mezkurun feth ve küşadı hususu mukaddema dahi ledel inha iki yüz yirmi üç senesinde emr-i şerif ısdar ve tesyar kılınmış ise de tenfiz ve icrasına dair bu güne cevab zuhur etmediği ve bervech-i muharre maden-i mezkurun feth ve küşadı ile civarında kain kuranın emsali vechle maden-i mezkura rabt ve i... mücerred zabt-ı hümayun şevketmakrun-i şahane süduruyla tanzim olunmak şüru-ı nizamına nümayan olmakla bu

surette inha olunduğuna tanzimi veyahut alahale? Terki hususunu bera-yı alişan-ı havale ile m... ilam etmekle husus-ı mezkur bittakrir atıyye-i ülya-yı mülukaneye arz .. olduğundan şimdi buna şöyle olsun denilemez darphane nazırının ilamında beyan olduğu ... beş on fırın cevher ihraç ve imal ve menfaat hasıl olup olamayacağı tebeyyün eyledikten sonra tanzimi ... gelmekle bu konuda mahir bir nefer madenci tayin ve darphane-i amirede mübaşirle tecrübe olunsun bade ihtizanına bakılır bu hatt-ı şerif-i şahane şerefriz südur olmakla mucebince itimad oluna mübaderet olunmak babında sadır olan ferman-ı alişan mucebince husus-ı mezkur tekrar nazır-ı müşarünileyhin istizam olduğu salıfızzıkr maden-i mezkurun feyz ve menfaati malum olduktan sonra ...ne himmet ve mübaderet olunması için ... da mahir bir nefer medenci tayin ve irsal olunmasını icab eder yohsa aher maadin terfik olunması lüzum gelir velhasıl üstad ve mütefennin bir nefer madenci ile lüzum gelen muaveneti her ne ise serian ... ve ihzar ve mübaşirine terfiken mahal-i mezkureye irsal ve tesyarı emrine mübaderet ve bu hususun hakikat ve keyfiyeti ve ihtisasını tecessüs ve ile başkaca dersaadete işara sarf ve altı bin ve kıyye cevher hesabıyla beher fırında ne miktar sim ve kurşun hasıl olduğunu ve mesarifi ne miktara baliğ olduğunu beyan birle keyfiyeti ala vukua işara hemen ve mübaşeret olunmak... paşa-yı müşarünileyhe hitaben başka isdar ve keyfiyet ledel.. malum olmak için bir darphane-i amireye ala ve h.. itasını ...ilam ... ilamı mucebince isdar kılınmakla keyfiyet-i malum olmak için darphane-i amireye arzı iş bu ferman... ”

Evraka gore; Sivas kadısı Pehlil Paşa tarafından gönderilen kaimeye istinaden tespit edilen madenin işletmeye alınması için gayret gösterilse de madencilere yeterli destek verilememesi sebebiyle madenin işletmeye alınmadığı, ancak oldukça verimli olduğu düşünülen bu madenin üretim yapabilmesi için civarda bulunan dokuz köyün “*maden-i mezburabt ve ilhakı*” yani madencilik faaliyetleri için tahsisi talep edilmektedir. Yine aynı belgede, madenden elde edilen cevherin içeriğinin tam olarak tespit edilmesi için gerekli çalışmaların yapılarak Darphane-i Amire yetkililerinin duruma nezaret etmesi ve madendeki çalışmalar sonucunda elde edilecek cevhere karşılık ne kadar masraf yapılacağına tespit edilmesi ferman buyrulmuştur. Madenin “*feth ve küşadı*” için yapılacak çalışmalarda 6.000 kıyye (1 kıyye 1280 gr. olup deneme mahiyetinde işlenmesi gereken miktar her bir fırın için 7.680 kg.`dır) cevherden ne kadar gümüş ve kurşun elde edileceğinin tespit edilmesi talep edilmektedir.

12 Nisan 1815 tarih ve C.DRB.12/592-1kayıt numaralı belgede yukarıdaki fermana istinaden Darphane-i Amire tarafından yazılan cevap yer almaktadır;

“Sivas Sancağında Zara karyesinin semt-i cibalinde kain Madenderesi namıyla meşhur mahalde cevher zuhur eylediğine mebni maden-i mezkurun zahire ihraç ve imali babında mukaddema emr-i âli isdar ve tesyar olunmuş ise de amele ve madencilere kuvvet verilmediğinden ali? hale? terk olunmuş olup ancak maden-i mezkurun feyz ve bereketi lede’l-ihbar Sivas valisi sabık vezir-i mükerrerem saadetli İbrahim Paşa hazretleri tarafından mahsus adam tayin ve madencilere iane olunarak maden-i mezkurun numunesi ahz ve irsal olunmuş ise de bu makule nev zuhur madenin feth? ve küşadı irade buyurulduğu surette evvel emirde maden-i mezburdan beş on fırınlık cevher ihracıyla altı bin ve kıyye hesabıyla beher fırında ne miktar sim ve kurşun husule gelir ve mesarifi ne miktara baliğ olur bilinmek iktiza eylediğine binaen maden hakkında mahir madenci tayin darbhane-i amireden mübaşir irsaliyle taharri olunmak babında bâ hazır-ı hümayun şevketmakrun sadır olan ferman-ı ali mucebince darbhane-i amireden tayin olunan mübaşir kullarıol canibe azimet ve vüsul ile muayene ve tetkikine mübaşeret etmiş ise de mevsim-i şita tesadüf eylediğinden tamam ocak tanzimi ise ruç-i hazır

hululüne mütevakkıf olduğundan mübaşir-i merkum hala Sivas valisi vezir-i mükerrem saadetli Mehmed Galib Paşa hazretleri tarafından mazunen dersaadete avdet edip ancak mukaddema inha olduğu üzere maden-i mezburun feyz ve bereket ve müsadif ve menfaati gereği gibi tahkik ve tedkik birle iktizasının icrası şeref...-i sacife-i südur olan hatr-ı şerif şevketredif mülikane muktezasından olmaktan naşi mukaddema sadır olan emr-i ali mucebince tahkik-i maddye himmet olunmak üzere te'kidi havi Sivas valisi müşarünileyh hazretlerine ve mahalli kadısına hitaben bir kıt'a emr-i ali ısdarı".

Yukarıdaki belgeye göre Darphane-i Amire'nin görevlendirilmesini talep ettiği "mübaşir" eski Sivas Valisi İbrahim Paşa tarafından görevlendirilmiş, madenlerden alınan örnekler üzerinde ön inceleme yapmış, talep edildiği üzere 6000 kıyye cevherden ne kadar maden elde edileceğini tecrübe etmek için çalışmalara başlamış olsa da mevsimin kışa yaklaşması ile bu çalışmalardan müspet sonu alınamayacağı düşünülerek halen Sivas Valisi olan Mehmed Galib Paşa tarafından Dersaadet'e gönderilmiştir. Dolayısıyla kesintiye uğrayan bu çalışmanın devamı hususunda Sivas Valisi ve Sivas Kadısına emir verilmektedir. Bu emir, 12 Mayıs 1815 tarih ve C.DRB.12/592-2 kayıt numaralı belgede Daphane-i Amireden Sivas Valiliğine gönderilen evrakta yer almaktadır (Bu evrakta Bozok Sancağı, Akdağ Kazasında bulunan Piri isimli bölgedeki başka bir madendende söz edilmektedir. Çalışma kapsamında olmadığı için ilgili kısma bu çalışmada yer verilmemiştir);

"Hala Sivas Valisi Vezirim Mehmed ... Paşa'ya ve Sivas Kadısına hüküm ki;

Sivas Sancağında Zara karyesinde semd-i cibalisinde kain Madenderesi namıyla meşhur mahalde cevher zuhur eylediğine mebni maden-i mezkurun zahire ihraç ve imali babında mukaddema emr-i ali ısdar ve tesyar olunmuş ise de amele ve madencilere kuvvet verilemediğinden ali? hale terk olunmasına .. maden-i mezkurun feyz ve bereketi ledel-ihbar Sivas valisi vezirim İbrahim Paşa iclalehu tarafından mahsus adam tayin ve madencilere iane olunarak maden-i mezkurun numunesi ahz ve irsal olunmuş ise de bu makule nevzuhur madenin feth ve küşadı ifade kılındığı surette evvel emirde maden-i mezburun beş on fırınlık cevher ihracıyla altı bin ve kıyye hesabıyla beher fırında ne miktar sim ve kurşun husule gelir ve mesarifi ne miktara baliğ olur bilinmeyerek ihtiza eylediğine binaen maden fırınında mahir madenci tayini ve darbhane-i amiremde mübaşir ..le taharri olunmak babında hazret-i hümayun-ı şevketmakrun sadır olan ferman-ı alişan mucebince mübaşir-i merkum olmabeyne azimet ve vüsul ile muayene ve terfikine mübaşeret etmiş ise de mevsim-i şita tesadüf edildiğinden tamam ocak tanzimine muvaffak olamadığı ve tamam ocak tanzimi ise ruz-ı harman hululüne mutafakkıf olduğundan mübaşir-i merkum sen ki vezir-i müşarünileyhsin tarafından mezunen südde-i saadete avdet edip ancak mukaddema inha olunmakla maden-i mezburun feyz ve bereketi ve mesarif ve müneffüini gereği gibi tahkik ve tetkik birle iktizasında olup şerefyafe-i samife-i südur olan hatt-ı şerifime şevketrevik mülikanem muktezasında bulunmaktan naşi mukaddema sadır olan emr-i alişanım mucebince tahkik haleye? himmet olunmak ... tekidi havi emr-i şerifim ısdar olundu muteberan-ı rical ve himmet-i aliyemde hala darbhane-i amirem nazırı itimad edilen ... Es-seyyid İbrahim ... ba takrir inha etmekle mucebince amel ve hareket olunmak fermanım olmağın tekidi havi iş bu emr-i alişanım ısdar veolunmuştur. İmdi maden-i mezkurun feyz ve bereketi ve mesarif ve menfaati gereği gibi tahkik ve tedkik birle hakikat ve keyfiyet ve iktizasında emr-i şerif ... südur olup hatt-ı şerif-i şahaneyem muktezasında olmakla mukaddem ve bu defa sadır olan emr-i alişanım Maden-i mezkûru gereği gibi tahkik ve tetkik birle keyfiyeti der saadetime tahrir ve işara ... himmet eyleyesin ve sen ki

kadı-i mumaileyhsin sen dahi mucceb-i emreylemek babında emr-i alışanım sadır olmuştur.”

Darphane-i Amire tarafından yazılan emirde, Maden Deresi bölgesinde yapılan yazışmaların kısa bir özetinden sonra, Sivas Valisi ve Sivas Kadısına; İtimad edilen bir kişi olması sebebiyle, Es Seyyid İbrahim Efendi'nin madende görevlendirildiği, gerektiği gibi araştırma ve incelenme yapması için kendisine yardım olunması ve madenle ilgili bilgilerin Darphane-i Amireye bildirilmesi istenmektedir.

Yine darphane-i Amire tarafından C.DRB.11/531 kayıt numaralı belge Sivas Valisinin tahriratına atfen yazılan 28 Ekim 1815 tarihli bir takrirdir;

“Der devlet mekine arz-ı dâi-i kemine budur ki,

Sekene-i hüsn-i şahane düvel-i sekenesiyle meskun ecnas altının teamül naşi cevaz şeri ve ittifak .. ile karar verildiği üzere ihtimam ve dikkat olunması mazmununda hatır şevketmakrun mülukane ... südur olmaktan naşi findık altını on kuruşa ve rubiyesi yüz on paraya yedi buçuk kuruş vesı üç buçuk kuruş on para ve rubiyesi seksen para ve ... mahbubu altı buçuk kuruş ve nisfiyesi üç kuruş bir rub` ve yıldız altını on iki kuruş ve macar altını onbir buçuk kuruş ve kara kuruş ... buçuk kuruş bundan ziyade ahz ve itaya ve altına kat`i cesaret eder cesaretkarlar her kimler olur ise olsun aman ve zaman verilmeksizin ibret akubet ile haklarından gelineceğine işaa ve tenbihle bu nizamın halden vekayaasına leyl ve nehar mezid-i itina ve nezaret olunması hususuna nazır-ı mümaileyh ve hükkama ... hitaben rikâb-ı kamer-tâb-ı mülukaneden sadır olan ferman-ı vâcibü'l-ittibâ' cüziyet-i ...vaki medine-i mevada Mahkemesine ş... ve badelkayd lazımülhuzur-ı ahali muvacehelerinde badelkıraat merasim seza ve gani badel.

Hazret-i padişahi davatına muvacenet ve ist... zer olunduğu bililtimas paye-i serir-i alaya arz ve i`lam olundu. Bakiül-emr hazret-i men lehül-emrindir. Filyevm eltasi min şehri Receb sene sitte ve işrin ve mieteyn ve elf.”

Belgede özetle; “Zara kurbünde zuhur eden madenden çıkarılan külçelerin darphanede eritilerek gümüş ve kurşundan ibaret zengin bir maden olduğu meydana çıkmış ve altın ve bakır zuhuru da melhuz bulunmuş olduğuna mebni sehm konmayarak bir tecrübe devresi olmak üzere madende faaliyette bulunulmasına” dair karar verilmiştir.

Maden Deresi bölgesinde bulunan maden işletmesiyle ilgili tespit edilen son evrak 23 Nisan 1819 tarih ve TSMA.e.1395/66 numaralı evraktır. Topkapı Sarayı Müzesinde bulunun bu arşiv evrakında; okunamayan bazı kısımlar mevcut olsa da okunabilen kısımdan maksat anlaşılmaktadır;

“Sivas Valisine,

Dahil-i daire-i hükümet-i müşarünileyde vaki Zara karyesinde bundan akdem zuhur edip tecrübe ve tetkikine irade-I seniyye müteallik olup madenin şimdiye kadar zahire ihracı emrine ihtimam olunmuş ise de yeniden vukuuna mebni hasılat ve mesarifi matlub edemediğine layıkıyla tahrir olunması irade-i aliyye muktezasinn binaen savb oldu ...larına hitaben sahife-i südur olan emr-i reşide-i mevki cebel ... olupidame olmasını mümkün maden-i mezkur ..sim ...kırk iki ve kıyye kurşundan husule eylediğini ... imaline ihtimam olunarak ..ve mesarifi kıymetli cevher ... ve mesarifinin defteri dersaadete irsal buyurulmak babında ... hazreti vekaletpenahiye ...südur buyurulan kaime-i seniyye bu defa ifadesi vesile-i iraz iktizası ve ubudiyatı...”

Bu evraka göre Sivas Valisine hitaben madenden istenilen verim elde edilemediği; madenin masraflarının hasılatından daha fazla olmasından dolayı madenin kapatılarak maden emini defterinin Dersaadet'e gönderilmesine karar verildiği irade buyrulmuştur.

Belgelerden ve yazışmalardan anlaşılacağı üzere, günümüzde İmranlı ilçesi sınırları içerisinde kalan Maden Deresi Köyünde bulunan gümüş madeni yaklaşık beş yıllık bir faaliyet devresinden sonra verimsizlik sebebiyle kapatılmıştır.

Yaklaşık otuziki yıl sonra Maden Deresi Köyüne oldukça yakın olan iki farklı bölgede gümüş madeni zuhurunun tespit edilmesi üzerine mezkur madenlerin işletmeye alınması amacıyla çalışmalar ve yazışmalar başlamıştır. Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı olan 18 Aralık 1851 tarihli, A.MKT.MHM.41/64-1 kayıt numaralı evraka göre, Alakilise ve Akmeşhed civarındaki madenlerin açılması ve numûnesinin gönderilmesi için gereken icraatın yapılması emredilmektedir;

“Sivas Valisi Bendelerine

Alakilise ve Akmaşat nam mahallerde kain madenlerin mehdi-i ülya-yı saltanat-ı seniyye kudretlü izetlü efendimiz hazretlerinin uhde-i aliyyelerinde bulunan diğer maadine alaka-i küşadı m... olduğundan şimdilik zikr olunan Alakilise madeninin madenci Pavli (Pulu) marifeti ve inzıam-ı nezaret-i behiyeleriyle küşad ettirilememesi numunesinin irsali matlub olduğu misüllü ve aher tevcih ve tekid olduğu vechle bu madenlernın hüsn-i tesviyesi mezkur madenin madenci-i merkur marifetiyle hemen küşad ettirilmesiyle beraber numunesinin irsali ve bunun ve maadin-i sairenin imalinde ve her bir hususatında ait olacak teshilat (kolaylıklar) ve muavenetin (yardımcı) kamilen icrası ve keyfiyetin işarı hususunamahsusen iş bu şukka.

Mecidözü nam mahalde küşad olunmakta olan maden hususna dair akdemce tastir ve Sivas Valisi ve devletlü paşa hazretlerinin tarafına tesyir buyurulan tahrirat sami-i vekaletpenahilerinin cevabını bilistihsal avdet ve dersaadete muvasalat etmiş olan Tatar Abdah Ağa Madenci Pavli'nin Alakilise ve Akmaşat nam mahallerde olan diğer madenlerin küşadı hususunda suret-i taahhüdü mübeyyin vali-i müşarünileyh hazretlerine takdim eylemiş olduğu rumi-il ibare varakasıyla Türkiye tercüme olunan bir kuta suretini beraber getirmiş ve bervech-i taahhüd bir kere numunesi görülmek üzere yalnız Alakilise madeninin küşad ve imali mehdi-i ülya-yı saltanat-ı seniyye devletlü ismetlü sultan-ı aliyüşşan efendimiz hazretlerinin murad-ı aliyyeleri icabından bulunmuş olmayacağından maden-i mezkurun mersumun taahhüdü vechle alınmak marifet ve nezaret müşirileriyle bile küşad olunmasını mütezammın vali-i müşarünileyh hazretlerine hitaben tahrirat sami-i asafanelerinin tastir buyurulması babında emr u ferman hazret-i men lehül emrindir.”

Mezkur evrakta, Zara karyesi Alakilise ve Akmeşhed bölgelerinde yeni bir maden zuhurunun tespit edildiği, bu madenlerden Alakilise köyünde kaim madenin açılması için “Madenci Pavli (Pulu)” isimli şahsın görevlendirildiği, ancak bu kişi nezaretinde herhangi bir çalışma yapılmadığı, madenin açılması ve elde edilecek numunelerin Darphane-i Amire İdaresi'ne gönderilmesi için Sivas Valisine hitaben bir tezkere yazıldığı görülmektedir.

15 Mart 1852 tarihli MB.İ.7/61 kayıt numaralı Mabeyn-i Hümayun iradesine göre;

“İş bu tezkere-i Behiye-i asifanelerine cevab-ı mezkur manzud ve meal ve mealinin malum-ı aliyyemiz olmuş ve işar-ı sami-i asifanelerin vechle maden-i mezkurun kiremit imaline sarf-ı mesai eylemesi vesayasının tekidiyle vali-i müşarünileyhe bu babda gayret ve

ikdamını tahsinen cevabname gönderilmesi hususuna himmet buyurmaları bahanesiyle tahşiyeye ibtidar kılındı.

İmarına rağbet ve inayet aliyye-i velüyünnüamları sezavar buyurulan madenden Alakilise madenine dair Sivas Valisi Paşa Hazretleri`ne yazılmış olan tahriratın bu kere tekarüd eden cevabı manzud-ı ali-i cenab-ı ismetpenahilerine buyurulmak için takdim kılınan memuriyet-i mülkiyenin esbab-ı müslimesinden olan iş bu rağbet-i seniyyelerinin suret-i işara nazaran eser-i nafii mütebeyyin olmasıylaömür ve şevket ve iğyal-i cenab şehinşahi ve dua-yı vacibü`l-ifali cenab-ı ismetpenahilerinin tekrarıyla tevafuk eylediği halde maden-i mezkurun kiremit imaline sarf-ı mesai eylemesi vesayasının tekidiyle vali-i müşarünileyh bendelerine bu babda inayet ve ikdamını cevabname gönderileceği ...ali-i muğumaneleri buyurulduktan her halde emr u ferman hazret-i veliyetül ümera efendimizindir”

denilerek Alakilise madeninden elde edilen gelirin kiremit imali için kaynak olarak kullanılması konusunda Sivas Valisine hitaben emir verilmekte, ek olarak A.AMD.36/61 kayıt numaralı evrakta “...maden-i mezkurun kiremit imaline harf-i mesai eylemesi kasabanın tekidiyle vali-i müşarünileyh bendelerine bu babda gayret ve ikdamını...” denilerek bu talebin halktan geldiği ifade edilmektedir.

3 Temmuz 1853 tarihli MB.İ.10/145 kayıt numaralı Mabeyn-i Hümayun İradesinde;

“Devletlü Efendim Hazretleri

Sivas Valisi devletlü Hamdi paşa Hazretleri marifetiyle idare ettirilmekte olan Akmeşhed ve Alakilise nam mahallerde maadinin suret-i hafr ve imaline ve mesarifi keyfiyetine dair ihtisab nazırı atufetlü Hüseyin Bey Efendi Hazretlerinin bir kıta tezkeresi evrak-ı melfufesiyle beraber leffen savb-ı alilerine irsal kılınmış ve maadin-i mezkurenin hazine-i şahane tarafından idaresi münasip olacağından bu babda olan mütalaa-i aliyyelerinin işar ve marü`l-beyan tezkere ve evrakın iade ve tesyar olunması şerefnev’ ve sudur buyurulan emr u ferman-ı hümayun hazret-i padişahi mukteza-yı ...den bulunmuş olduğu rehin-i ilm-i samileri ... olabada emir ve irade efendim hazretlerindir.

Hazine-i Hassa Nezaretine

Ve tezkere-i mezkurede m.. ve sim-i halis dahi m.... isbal kılınmış ve musadakat-i vakasının itasıyla.”

Sivas Valisi Mehmed Hamdi Paşa tarafından idare edilen Akmeşhed ve Alakilise adlı mahallerde bulunan madenlerin işletilmesi masrafının Nazır Hüseyin Bey tarafından bildirildiği ve madenin Hazine-i Hassa (Padişahın özel gelir-giderlerinden sorumlu nazırlık) tarafından idare edilmesinin münasip olacağı bildirilmektedir.

30 Ağustos 1853 tarihli TSMA.e.1220/64 kayıt numaralı belgede;

“Devletlü Efendim Hazretleri,

Sivas Eyaleti dâhilinde kâin marifet-i acizanemle imal ve idare ettirilmekte olan Akmaşhad ve Alakilise madenlerine taraf-ı çakeranemle vukubulan mesarifin itasıyla maadin-i mezburenin hazine-i hassa-i şahanedan idaresi hususuna emr ve irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik ve şerefsudur buyurularak ihtisab nazırı atufetlü Hüseyin Bey Efendi hazretlerine mukaddemce gönderilen on iki kıyye üç yüz bu kadar dirhem sim darphane-i amirede kal ve izabe ettirildikte gayr-ı ezkesr? Kal yediyüzseksen dokuz dirhem gelmiş ve derununda on beş dirhem üç kırat dahi altın zuhur eylemiş olduğundan

fiyat-ı mukaddimesi üzere on beş bin iki yüz seksen kuruş dokuz akçeye baliğ olmasıyla mesarifat-ı vakia bu tarafta tedkik ve fûruht olunmuş olan malümü'l-miktar kurşun pahasından ve küsur yirmi yedi bin şu kadar kuruşun dahi hazine-i celile-i mezkure canibinden tesviyesi bittensib tanzim ettirilmiş olan sureti ita buyurulduğu ve gönderilen sime nazaran mesarif-i mezkure ziyade görünmüş ise de yeniden hıfır olunmuş bir maden olduğuna mebni şimdilik ziyade mearifine bakılmayıp mezkurü'l-miktar sim ne miktar cevherden hasıla gelmiştir ve bir kıyye cevherden ne kadar sim ve kurşun hasıl olup civarında ormanları var mıdır ve marü'z-zikr Akmaşhad ve Alakilise madenlerine başka Mecidözü Kazasında olanlar elyevm hıfır olunmakta mıdır buralarının ve muahharen gönderilmiş olan 1120 dirhem sim ile tedkik olunan kurşunlar mezkure dahilinde olup olmadığının ber vech-i izah işarına mübaderet-i acizanem iradesini şamil reşide-i dest-i tevkid olan tahrirat-ı aliyye-i asifaneleri meal-i alisi karin-i derk olup meadine-i mezkurenin ibtidası zuhuruyla suret-i imali keyfiyetin bend bend izah ve beyanı lazımeden olmasıyla şerh ve beyan-ı keyfiyete ibtidar olunmuştur.

Şöyle ki iş bu Akmeşhed ve Alakilise madenlerinin marifet-i çakeranemle müceddeden keşfinde merhume ve mağfurunleha valide sultan tabiyetü seraha hazretleri taraflarından nezaret-i acizanemle imal ve idaresine rağbet buyurulmasıyla merhume-i müşarünleha hazretlerine bir hürmet-i mahsusa olmak üzere taraf-ı çakeranemden ne derecelerde itina ve dikkat olunduğu ve maadin-i saireye nisbetle maadin-i mezkurenin şu heyet-i hazıraya götürülmesi bin kese akçe mesarife muhtaç iken merhume-i müşarünileyha hazretlerine meşhud-i acizanem olan ihsan ve inayet mukabelesinde bizzat azimet ederek pek çok emekler sarfıyla bu dereceye getirilmiştir. Ve maadine-i mezkure merhume-i mağfirünleha taraflarından bazı şerait ile idare olunmak üzere o emr-i aliye ısdar buyurulmuş ise de olvechle idaresinde ziyade menafi görünemediğinden mearifat vakıası taraflarından tesviye olunmak ve hasıl olan simin hamsini bila bedel terk edip küsurunun dahi beher dirhemini ikişer kuruş ve kurşundan hamsi tenzil olunmayıp ne miktar kurşun hasıl olur ise beher kıyyesini yüzer para fiyat ile vermek ve tarafımızdan dahi kendilerine peyderpey sermaye akçesi verilerek bi'l-ihraç i'ta edecekleri sim ve kurşuna pahasından tedkik ve ifa olunmak şartıyla usta başı deli Pavli vesair çend nefer usta ile söyleşilerek karar verilmişti. Maadin-i mezkure bu suretle i'mal olunarak ve ocaklar ve amelenin ikametleri için bazı mahaller mesarifatiyla mesarifat-ı saire mukaddem ve muahher tesviye olunmuş ve matlub olunmak üzere ber minval-i muharrerde mersumlara i'ta olunan sermaye akçesi dahi mesarifat-ı mezkure meyanında olduğundan mersul simin ve fûruht olunan kurşunun pahası mahsub olunduktan sonra elhaletü hazihi mersumların zimmetinde ba sened ondörtbin kuruş miktarı sermaye akçesi hazine-i celile matlubu olmak ve muahharen gönderilmiş olan binyüzyirmi dirhem sim ve bundan hasıl olan kurşun zikr olunan on dört bin kuruşa mahsuben tesviye olunmak lazım gelecektir.

Suret-i işar-ı âli-i asifanelerine nazaran salifü'l-beyan on iki kıyye üç yüz bu kadar dirhemden dörtbinyediyüzseksendokuz dirhem sim ve bundan on beş dirhem üç kırat altın zuhur ederek buranın hesabından üçyüzonbir dirhem sim küsur? Kal? Demek olduğu anlaşılmiş ise de mezkur sim bu tarafta iki defa kal ve finu??Ettirildiğinden ol miktar noksan zuhur etmemek icab edeceği misüllü mukaddema bu tarafta tutulan numunede beher kıyye simden dört dirhem altın çıkıp mukaddema mir-i müşarünileyh hazretleri taraflarına dahi gönderilen sim darbhane-i amirede kal ettirildikde beher yüz dirhem gümüşte bir dirhemden noksanca altın zuhur eylediği işar olunup bu tarfta tutulmuş olan numuneye mütabakat etmiş olduğuna ve bunların topu bir cevherden çıkarıldığına göre kırkbeş dirhem ve daha ziyadece altın çıkmak lazım gelir iken on beş dirhem çıkmasına dahi bir sühuyan? Anlaşılır.

Ve ne miktar cevherden ne kadar kurşun zuhura geleceği layıkı vechle tecrübe olunamamış ise de bir kıyye kurşundan iki dirhem sim ve bir kıyye simden dört dirhem altın zuhura geldiği tecarüb-i adide ile anlaşılmıştır. Velehül hamd ... zikr olunan Akmeşhed mağaraları ormanlığa bir saat ve Alakilise mağaraları bir çeyrek mesafede ise de inşa olunan ocaklar ve amele mahalleri ormanlığın içinde olduğundan mağaralardan ihraç olunan cevher ocaklara nakl olunup orada kal ettirilmekte olduğuna ve böyle ormanlık içinde hiçbir maden bulunmadığına nazaran saye-i ..hazret-i şahanede maadin-i mezkure bir iki seneye varır varmaz bilcümle maadinden ziyade menafi-i hazine-i celileyi şamil olacağı bî irtibabdır.

Zikr olunan Mecidözü kazasında mukaddema bazı maadin zuhur eylediği dergah-ı ali kapıcı başlarından Mecidözlü Halil Bey tarafından ifade olunup onların dahi merhume-i müşarünileyha tarafından imal ve idaresine izhar reğbet buyurulmuş ise de muahharen maadin denilen mahaller mir-i müma ileyh marifetiyle hıfr olunmuş ise de bî asl ve esas olduğu anlaşılmış olduğundan terk olunarak al haletü hazihi metruktür.

Ve maadin-i mezkure saye-i ... hazret-i şahanede üzere peyderpey imal olunmakta ve zikr olunan on dört bin bu kadar kurşundan başka sermaye olarak mesfur ustalara sened alınarak peyderpey akçe ita kılınmakta olup mukaddema gönderilen marü'z-zikr bin yüz yirmi dirhem sim mebaliğ me'huze ve matlubeye mahsub olunacağı misüllü bu defa maadin-i mezkureden külliyetli cevher ahraç olunup kal ettirilmek üzere bulunduğu husule gelecek sim ve kurşunun bedeli dahi olvechle mahsub kalınacağı derkenar ise de mebaliğ-i mezkure vefa etmeyeceğinden ve maadin-i mezkureninimali külliyetli ameliyeye ve bu dahi mesfur ustalara ale'l-hesab tarikiyle sermaye-i akçesinin verilmesine mütevakıf olacağından ve keyfiyet-i mir-i müşarünileyh hazretlerinin bi'l-etraf malumat-ı aliyyeleri idüğünden keyfiyetin mir-i müşarünileyh hazretlerinden dahi tahkik ve tensib buyurulduğu halde taraf-ı eşref davaranelerinden münasip bir bendelerinin miktar-ı vafi sermaye akçesiyle bi'l-irsal keyfiyetin ol suretle dahi istiknahiyle icabının icrası menut rey-i ali-i nezaretpenahileri bulunmuş olmakla olbabda emr u ferman hazret-i men lehül emrindir.”

Vali Mehmed Hamdi Paşa tarafından Sivas vilayetinde bulunan madenlerle ilgili mufassal bilgi verilmiş, Darphane-i Amire'den işletme akçesi talep etmiştir. Alakilise ve Akmeşhed madenlerinden gümüş, kurşun ve altın cevherleri elde edildiği, kendisinin bu madenlerle ilgili sıkı çalışması sonucunda madenlerdeki masrafın yarıya indirildiğini belirtmektedir. Madenlerdeki verimlilik için kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte kal edilen cevherden elde edilmiş olan 1 kıyye (Kıyye-i âşârî; Eski kıyye; 1282 gr. Ya da 400 dirhem e eşit olan ağırlık ölçü birimi) kurşun içerisinde 2 dirhem gümüş ve 1 kıyye gümüş içerisinde 4 dirhem altın bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak bu tespit “tecarübü adide” (basit tecrübe) olup ayrıntılı bir tetkik yapılamamıştır. Alakilise ve Akmeşhed madenlerinin ormanlara yakın olduğunu, hatta madencilerin konaklama alanlarının, kal ve izabe işlemlerinin yapıldığı ocakların orman içinde olduğunu ifade ederek bu tip bir madenin kolaylıkla bulunamayacağı, bir iki yıl içerisinde bu madenlerin çok karlı işletmeler haline geleceği ifade edilmektedir.

30 kasım 1861 tarih ve HH.THR.1253/19 kayıt numaralı Hazine-i Hassa İdaresi tarafından yazılan tahrirde,

“Sivas Eyaletinde kain Akmeşhed ve Alakilise maden-i hümayununun 75 ve 76 seneleri hasılatından mahallinde mevcud bulunan seksenikibuçuk kıyye kurşunun dersaadete irsali isti...ne dair Sivas mutasarrıfı sabık saadetlü Hamdi paşa hazretleri tarafından ba tahrirat inha olunarak iktiza? Hazine-i hassa muhasebesinden lede'l-sual kurşun- mezkur cüzi

bulduğundan dersaadete götürülmeyerek ileride icabına bakılmak üzere şimdilik mahallinde hıfz ve tevkif? (tedkik) olunması zımında mutasarrıf-ı mümaileyh tahrirat-ı aliyye-i nezaretpenahilerine tastir için hazine-i hassa muhasebesine kayd ile tahrirat odasına ilm u haberinin tahriri hususu derkenar olunaraktahrir olunmak ferman buyurulmağın tevcih? İlm u haberi kayd olunup ber minval tahrir tahrirat-ı aliyye-i nezaretpenahilerinin tastir için tahrirat olmasına iş bu ilm u haber ...”

Alakilise ve Akmeşhed madenlerinden önceki iki yılda elde edilen 82,5 kıyye (82,5 kıyye*1282 gr =105,765 kg) kurşunun Dersaadet`e götürülmesi için yazılan yazıya istinaden verilen cevapta; mezkur maden miktarının Hazine-i Hassa idaresi tarafından az bulunması sebebiyle mahallinde muhafaza edilmesi irade buyrulmaktadır.

23 aralık 1862 tarihli Sadaret Nezaret ve Devair evrakında Maadin Riyasetine ithafen;

“Maadin Meclis Riyasetine,

Sivas Eyaleti dahilinde mukaddema marifetleriyle keşf ve imal ve muahharen terk ve iptal olunmuş olan Akmeşhed ve Alakilise nam sim ve kurşun madenleri hakkında (olan bazı ifadatin ...etmek üzere ustabaşısı) Pavli`nin der aliyyeye gelmiş olduğundan bahisle olbabda bazı ifadeye mütezammun devletlü Hamdi Paşa hazretlerinin takriri leffen irsal kılınmış olmakla siyak-ı işara nazaran iktizasının icra ve ifadesine himmet eylemesi babında tezkere”.

Sivas Valisi Mehmed Hamdi Paşa`nın belirttiği bu durumun aksine Alakilise ve Akmeşhed madenlerinin zaman içerisinde kapatıldığı 23 Aralık 1862 tarih ve A.MKT.NZD.465/38 kayıt numaralı belgede ifade edilmektedir. Ayrıca Madenci Pavli isimli kişinin madenlerin işletilmesi işinin kendisine verilmesi talebi bu belgede dile getirilmiştir. Bu belgede önemli olan bir hususta madenlerin işletilmesi için bir meclisin kurulmuş olduğunun anlaşılmasıdır.

Maden Deresi, Alakilise ve Akmeşhed madenleriyle ilgili elimizdeki son belge Meclis-i Vala tarafından yazılan 24 Ekim 1865 ve muhtelif tarihli ve İ.MVL.541/24304 kayıt numaralı irade ve ekleridir. Bu iradede mukayyet evrakın silsilesi tarihlerin karışık olması sebebiyle tam olarak tespit edilememiş olmakla birlikte evrak metni sayfalar halinde aşağıdaki gibidir.

Mezkur evrakın birinci sayfasında;

“Akmeşhed ve Alakilise madenine münferi` bazı mevadin isti`lamı hakkında Sivas mutasarrıflığının cevaben varid olan tahriratıyla Koçgiri meclisinin melfuf mazbataları meallerinde usta başı Pavli`nin üç seneden beri tatil eylemiş olduğu mağaralar hali üzere terk olunarak müceddeden açılan mağaralardan iki bin beş yüz kıyye cevher bil ihraç mahallinde mevcut idüğün ve merkum Pavli`nin badez-zin istihdamı caiz olmayacağı misüllü maden-i mezbur müdürü bulunan Arslan Bey`in dahi terk-i hizmet memleketine gitmiş olduğu inha olunmaktan naşi bade icabına bakılmak üzere mahallinde mevcut olan cevherin izabesiyle hasıl olacak sim ve kurşunun mesarîf-i vakıasıyla mukayesesi bil-icra zeyli mazbatalı bir kıta defterinin bu tarafa irsali hususu mutasarrıflık-ı müşarün ileyhe tahrirat işar olunması üzerine aza-yı meclisin nezareti ve muvakkaten ustabaşı tayin kılınan Foti`nin masrafına zikr olunan cevher izabe olunarak bin beş yüz sekiz kuruş masrafla altı yüz dirhem sim ve iki yüz otuz kıyye kurşunun husule gelerek mezkur simin bu seneye teslimen gönderildiği ve kurşunun dahi mahallinde mahfuz idüğü Koçgiri meclisinin varid olan mazbataları meallerinde Ömer Efendi`nin erbab-ı liyakatten olduğuna mebni iş bu seksen

iki senesi Safer'inin yirmi ikinci gününden itibaren maaş-ı sabıkayla müdürlük-i mezkure bi't-tayin mahalline iğram olunmuş olunan maaş suretinde irsali ve maden-i mezkur için şimdilik yirmi bin kuruş sermayenin tertib ve hususu ifade ve işar kılınmış olmasıyla maadin meclisine lede'l-havale maden-i mezkur dört yüz kuruş maaşı olduğu kuyud müracaatla tebeyyün ederek müma ileyh Ömer Efendi'nin dahi hizmet-i mezkure ahalisini siyak-ı işardan anlaşılmiş olduğundan müma ileyh'in tarih-i intihab ve istihdamı olan seksen bir senesi Temmuzunun dördüncü gününden itibaren müdürlük-i mezkure tayini ve sermaye olarak şimdilik itası lazım gelen yirmi bin kuruşun maadin idaresi canibinden nakden maliye hazine-i celilesine tediye olunmak üzere Sivas Sancağı emvalinden müma ileyh Ömer Efendi'ye itası zımında icab eden bir kıta havale tahriratının testiri hususlarının maliye nezaret-i celilesine havale ve işar buyurulması meclis-i mezkurdan ba mazbata ifade kılınmış ve icra-yı k...sı mütevakkıf emr u irade-i aliyye-i cenab-ıolmakla olbabda emr u ferman hazret-i men lehül emrindir.

5 Cemaziyelevvel 282 ve 14 Eylül 281

İkinci sayfasında;

Ticaret Nezaret-i Celilesinin 5 Cemaziyelevvel 282 ve 13 Eylül 1281 tarihiyle meclis-i valaya havale buyurulan bir kıta takririnde Akmeşhed ve Alakilise madeninde müceddeden açılan mağaralardan ihraç olunan bin beş yüz kıyye cevher kal ve tasfiye ettirilerek yüz ayarında olarak beş yüz kırk altı dirhem sim-i halis ve otuz kıyye kurşun husule gelip bunların fiyat mukarrereleri vechle bahaları hesap olundukda iki bin üç yüz üç buçuk kuruş on paraya baliğ olmasıyla meblağ-ı mezburdan mahallince vaki olan bin beş yüz sekiz kuruş mesarif bilihraç yedi yüz doksan buçuk kuruş on para görünmüş olduğundan bunun imal ve idareye şayan olduğu anlaşıldığına ve maden müdürü Arslan Bey terk-i hizmet eylemiş idüğüne binaen yerine mahsus olan dört yüz kuruş maaşla Ömer Efendi'nin tayini ve maden-i mezkur için şimdilik tertibi iktiza eden yirmi bin kuruş sermayenin dahi maaadin idaresi canibinden nakden maliye hazine-i celilesine tedin olunmak üzere Sivas Sancağı emvalinden mümaileyh Ömer Efendi'ye itası istizan olunmuş olup bu makule butabiisi tecrübe edilen maadinin terakki-i imalatı menafî hazineyi mucceb olacağı derkar bulunmasına mebni istenilen sermaye akçesinin hemen tesviyesiyle beraber mümaileyh Ömer Efendi'nin dahi memuriyeti münasip görüldüğünden ber mantuk takrir icra-yı iktizasının nezaret-i müşarünileyhaya ve hazinece ifa-yı muktezasının maliye nezaret-i celilesine havalesi tezekkür kılındı ise de olbabda emr u ferman hazret-i men lehül emrindir.

24 Cemaziyelevvel 282 ve 3 Teşrinievvel 281

Rıza efendi Kuyulu Paşa Nuri Paşa

Üçüncü sayfasında;

“Atufetli Efendim Hazretleri,

Meclis-i valadan kalma alınıp melfufuyla beraber arz ve takdim olunan mazbata mealinden müsteban olduğu vechle Akmeşhed ve Alakilise madeninde müceddeden açılan mağaralardan ihraç olunan bin beş yüz kıyye cevher kal ve tasfiye ettirilerek yüz ayarında beş yüz kırk altı dirhem sim-i halis ve otuz kıyye kurşun hasıla gelip bunların fiyat-ı mukadderelerin üzere bahaların hesap olundukda iki bin üç yüz üç buçuk kuruş on paraya baliğ olmasıyla meblağ-ı mezburdan mahallince vaki olan bin beş yüz sekiz kuruş masraf bi'l-ihraç yedi yüz doksan beş buçuk kuruş on para temettü görünmüş olduğundan bunun imal ve idareye şayan olduğu anlaşıldığına ve maden müdürü Arslan Bey terk-i hizmet

eylemiş idiğüne binaen yerine muhassas olan dört yüz kuruş maaşla Ömer Efendi'nin tayini ve maden-i mezkur için şimdilik tertibi iktiza eden yirmi bin kuruş sermayenin dahi maadin idaresi canibinden nakden maliye hazine-i celilesine tediye olunmak üzere Sivas Sancağı emvalinden müma ileyh Ömer Efendi itası hususunun ticaret ve hazinece icra-yı iktizasının maliye nezaret-i celilerine havalesi tezekkür kılınmış ise de olbabda her ne vechle emr u ferman cenab-ı tacidari şerenuh ve sudur buyurulur ise ona göre hareket olunacağı beyanıyla tezkere-i senaveri terkim kılındı efendim.

Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki,

... tevkir olan iş bu tezkere-i saye-i sadaretpenahileriyle evrak-ı maruza mesmul nazar şevket eser hazret-i tacidari buyurulmak ve huşu-i mezkurun istizan olunduğu veçhiyle icra-yı iktizasının nezaret-i müşarünileyhaya havalesi müteallik ve şerefnuh buyurulan emr u irade-i seniyye-i cenab-ı cihandari mantuk-i celilesinden olarak evra-ı merkume yine savb-ı sami-i asifanelerine iade kılınmış olmakla olbabda emr u ferman hazret-i men lehül emrindir.”

Bu belgelere göre, Alakilise ve Akmeşhed madenlerinin işletmesinin madenci Pavli`ye verilmiş olduğu, ancak Pavli`nin üç senedir herhangi bir üretim yapmamış olduğu, madenin mezbur müdürü olan Arslan Bey`in de bu görevini bırakarak memleketine gittiği ifade edilmektedir. Bu durum üzerine Koçgiri (Zara) meclis azalarının muvakkaten (geçici bir zaman dilimi için) Foti isimli kişiyi ustabaşı tayin ettiği, ayrıca liyakat sahibi olduğu ifade edilen Ömer Efendi`nin Koçgiri Meclisi azaları tarafından 400 kuruş maaşla maden müdürü olarak tayin edildiği, ayrıca maden işlerinde kullanılmak üzere Ömer Efendi emrine 20 bin kuruşluk bir tahsisatın gönderilmesi talep edilmiştir.

Alakilise ve Akmeşhed madenlerinden çıkarılan 1508 kuruş masraf edilerek 1500 kıyye cevher çıkarılmış, bu cevherin kal ve izabe edilmesiyle “30 kıyye kurşun” ve “100 ayarında 546 dirhem sim-i halis” elde edilmiştir. Çıkarılan bu değerli madenin o günkü kurdan değeri 2305,5 kuruş ve 10 para olup neticede 790,5 10 para temettü elde edilmiştir. Dolayısıyla madeni işletmenin oldukça karlı olacağı değerlendirilmektedir.

4. Sonuç

Anadolu coğrafyası maden çeşitliliği açısından oldukça ender görülen yerlerden biridir. Binlerce yıllık tarihinde birçok maden işletmesinin bulunduğu bir bölge olması sebebiyle, madencilik faaliyetlerinin doğal bir sonucu olarak rezervlerin tükenmiş olması, azalmış olması ve madenlerin verimsiz hale gelmesi mümkündür. Nitekim tarihteki örnekler de bunu teyit etmektedir. Maden Deresinde bulunan gümüş ve kurşun açısından zengin madenin işletme faaliyetlerinin yalnızca beş yıl (1814-1819) kadar devam ettiği belgelerin içeriğinden anlaşılmaktadır. Alakilise ve Akmeşhed madenleriyle ilgili elde edilen son yazışma 1865 tarihli olup bu tarihten sonra faaliyetlere yönelik her hangi bir kayıt bulunamamıştır. Ayrıca ilgili madenler zaman zaman faaliyetlerine ara verilmiş olsa dahi yaklaşık olarak elli yıl işletilmiş olmasına rağmen bu madenlerle ilgili olarak elimize çok az belge ulaşmıştır. En önemlisi “*maden emini defteri*” nin arşivlerde bulunamaması mezkur madenlerin akıbeti hakkında ayrıntılı bilgi vermeyi imkansız hale getirmektedir. 93 harbi ile birlikte uzun yıllar boyunca savaşlar, siyasi bunalımlar ve ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir devlette bu durum mazur görülebilir. Aradan geçen 160 yılda bu konuda herhangi bir çalışma yapılmamış olması da ilginçtir.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinden dijital olarak temin edilen belgelerin incelenmesi ile Zara gümüş madenleri özelinde 1815-1865 yıllarındaki genel durum aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- İlgili dönemdeki maden arama faaliyetleri düzenli ve sistemli olmayıp, madenlerin varlığı konusundaki kanaat ancak zuhur etmeleri (toprak yüzeyinde görünmeleri) sayesinde anlaşılmaktadır.
- Maden işletmesinin verimliliği yüksek madenlerde merkezi idare tarafından yapılması, verimliliği düşük olan ya da işletme sermayesi sağlanamayan madenlerde özel kişilere işletme ruhsatı verilmesi.
- Merkezi idare ile iletişimin güçlüğü ve lojistik imkanların oldukça sınırlı olması.
- Madencilik faaliyetlerinin –özellikle çıkarılan cevherin eritilmesi ve ayrıştırılması konusunda- mevsime bağlı olması ile kış şartlarının nispeten uzun olduğu bir bölgede cevher fırınların faaliyetlerin yılın büyük bir bölümünde durdurulması.
- Etrafında Hazine-i Hassa`ya ait madenler bulunan köylerde yaşayan vatandaşların işin ehli olmamalarına rağmen madenlerde çalışmaya tahsis edilmeleri.
- Madenci ustabaşlarının çoğunun Türk ve Müslüman olmaması ile yaşanan savaşlar sonucu bu gibi ehil kişilerin Anadolu topraklarından uzaklaşması sebebiyle madencilik faaliyetlerinde nitelikli işgücü kaybının yaşanmış olması.
- Madenlerin üretim verimliliği hususundaki tespitlerinin “*basit tecrübe*” ile yapılması, cevherin farklı noktalara sondaj yapılarak değil sadece bir noktadan alınarak incelenmesi.
- Çevreyi koruma hassasiyetinin düşük olması, ormanların ısı kaynağı olarak görülmesi.
- Maden işletmesinde sadece kısa dönemli kâra odaklanması.
- Çalışmalarda sürekliliğin sağlanamamış olması.
- İşletme teknolojisinde geliştirme ve yenilik adına hiç bir gayretin olmaması.

Bu kadar olumsuzluğun yaşandığı bir işletmenin başarıya ulaşması oldukça güçtür. Bu sebeple günümüzde bu bölgede yapılan faaliyetlerin hem fiziksel hem zihinsel izleri kaybolmuş olup 160-200 yıl kadar önce bazı gümüş madenlerinin işletildiği hemen hiç kimse tarafından bilinmemektedir. Bununla birlikte bölgede halihazırda krom, kaolen, selestit ve kömür madenleri gibi çeşitli madenler işletilmekte olup 1970’li yıllarda bir firmanın kısa bir süre kurşun madeni işlettiğide bilinmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında hem madencilik alanında faaliyet gösteren kişi/kurum ve girişimci ve yatırımcılara hemde teorik alanda çalışacak akademisyenlere aşağıdaki önerilerde bulunmanın faydalı olacağı değerlendirilmektedir;

- Madencilik Faaliyetinde Bulunan Kişi/Kurum Girişimci ve Yatırımcılara Öneriler: Daha önce işletilmiş ama başta verimsizlik olmak üzere çeşitli sebeplerle terk edilmiş olan maden sahalarının yeniden

işletmeye alınması verimlilik ve kârlılık sağlanması halinde mümkündür. Maden arama, çıkarma, ayrıştırma tekniklerinin ve teknolojilerinin değişmesi, madenlerin kullanım sahalarının artması ve çeşitlenmesi, daha büyük çaplı maden işletmeciliğinin yapılabilir hale gelmesi, yetişmiş insan gücünün ve enerjinin eskiye kıyasla daha kolay temin edilebilmesi, mevsimsel zorlukların etkisinin geçmişe

kıyasla azalmış olması gibi hususlar günümüz madenciliğinin oldukça farklı bir seviyeye eriştiğini göstermektedir. İşte bu sebeple Zara Gümüş madenleri ve benzer maden sahalarının yeniden gözden geçirilmesi, madenlerdeki verimlilik olgusunun günümüz şartlarında tekrar değerlendirilerek bu ve benzeri maden sahalarının ekonomiye kazandırılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

- Araştırmacılara Öneriler: Zara gümüş madenlerinin yaklaşık 160 yıllık bir dönemi karanlıkta kalmış, 1865 yılından sonra ne bir evraka ne de bu madenle ilgili hemen her hususun kayıtlı olduğu Maden Emni Defterine ulaşamamıştır. Bu maden işletmelerinin hikayesini tam olarak ortaya çıkarabilmek için arşivde ve sahada ayrıntı çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmada kullanılan belgeler ilgili madenlerdeki faaliyetlerin yalnızca bir kısmını yansıtmakta ve dönem hakkında bilgi vermekte olup daha ayrıntılı bilgilerin maden emni defterine ulaşmakla mümkün olacağı değerlendirilmektedir. Mutidisipliner bir konu olması sebebiyle, jeoloji, maden, tarih ve işletme gibi farklı alanlarda çalışan akademisyenlerin birlikte araştırma yapmasının oldukça faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bölge ve ülke ekonomisine katkı sağlayacak bu çalışmaların tarihsel izdüşümleri çerçevesinde saha araştırmalarının yapılması bu ve benzeri maden yataklarının ekonomik uygunluğunun yeniden gözden geçirilmesi önerilmektedir.

ARŞİV BELGELERİ

COA.A.AMD.36/61

COA.A.MKT.MHM.41/64-1

COA.A.MKT.NZD.465/38

COA.C.DRB.11/531

COA.C.DRB.12/592-1

COA.C.DRB.12/592-2

COA.HH.THR.1253/19

COA.İ.MVL.541/24304

COA.MB.İ.10/145

COA.MB.İ.7/61

COA.TSMA.e 1219/15

COA.TSMA.e 1395/66

COA.TSMA.e.1220/64

KAYNAKÇA

Ayaz, M.E. (2012), Sivas'ın Jeolojisi, Maden Potansiyeli, Jeotermal Enerji Kaynakları ve Değerlendirilme Durumları, Maden Kenti Sivas Zirvesi-II Bildiriler Kitabı, SivasValiliği,48-78, Sivas.

Bayartan, M. (2008). XIX. Yüzyılda Osmanlı Madenlerinin Coğrafi Dağılışı. Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 10(1): 137-155.

Günay, M. (2022). Osmanlıda Madenciler Maden Hukuku ve Madencilik Sektöründe Yaşanan Problemler. Yönetim ve Örgüt Tarihi Dergisi, 1(2): 135–150.

Özbay, R. D. (2003). 19. Yüzyılda Osmanlıda Devletin Emek İstihdamı [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Konya. (Tızlak, 1996; 717-718).

Topkaya, M. ve Bircan, A. (1968). Türkiye Madenciliğinin Tarihçesi. Bilimsel Madencilik Dergisi, 7(3): 170-174.

Yüksel, H. (1997). Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Madenleri, 1776-1794 Tarihli Maden Emni Defteri, Dilek Matbaası, Sivas.

EXTENDED ABSTRACT

Archaeological evidence shows that non-metallic minerals such as clay, kaolin and natural stones were processed along with metallic minerals such as gold, silver, iron, lead, zinc, copper etc. in different regions of Anatolia (Ayaz, 2012). Although mining activities increased as a result of the exploitation of existing and newly discovered minerals in these regions with the Ottoman Empire gaining dominance in Anatolia and the Balkans; it is seen that many minerals, especially gold and silver, were brought to Europe from these geographies much more cheaply due to factors such as the discovery of the American continent and the colonization of the Far East and the American and African continents by European states (Günay, 2022; 136). In the following period, the industrial revolution experienced in Europe, the Ottoman Empire's great land losses due to long-term wars, and developments in military technologies increased the importance of the mines in Anatolia (Özbay, 2003: 47). The Ottoman Empire also suffered a loss of trained labor force employed in the mining sector due to land losses. Nevertheless, it is seen that the Ottoman Empire produced all mines except tin until the mid-19th century and was in a position to meet its own needs, but later, as a result of the economic crisis experienced by the state, the operating privileges were transferred to private entrepreneurs, mostly foreigners (Tızlak, 1996; 717-718), and this situation disrupted production. In fact, the ownership of mining lands was regulated in detail in the Mining Regulation issued in 1861. According to this regulation, all individuals, whether private or corporate, were given the right to own real estate, except for the Hejaz region, and foreigners were also allowed to become partners in mining companies (Bayartan, 2008). It is seen that in the following years, other regulations were issued and different regulations were made in the field of mining. However, with the "Law on Exploration and Operation of Mines" numbered 4268 issued in 1942 during the Republican period, some issues regulated in the Ottoman Regulations were repealed or changed, and it is a historical fact that these regulations were partially in force until the "Mining Law" numbered 6309 dated 11 March 1954 came into force (Günay, 2022: 139).

This study focuses on mining activities in Zara and its surroundings, which are included in historical records; the methods used in mining activities in the mentioned region, the management of mining areas, the techniques used in mining operations and why the activities in these mines were terminated were investigated. As a result of the studies conducted in the archive, it was determined that there were silver mining operations in three different points in the region and the research question of this study was narrowed down to "the scope of silver mining activities in Zara Village and its vicinity and whether it is possible to put these mines back into operation today". Although the research is quite limited and difficult to do on historical documents, since it is a subject that includes technical information, the possibility of re-introducing these mines, which have been completely forgotten in the region, to the economy appears as a motivating factor. In this context, some suggestions will be made in the conclusion and suggestions section for both academics and mining operators/entrepreneurs.

In this study, the document review method, which is one of the qualitative research methods, was used. For this purpose, a search was made using one or more of the keywords such as "gümüş madeni, zara, koçgiri, maden, sim, zer" (silver mining, zara, koçgiri, mining, silver, gold) etc. on the website of the Presidency of the Ottoman State Archives, the mines detected in the Zara village (koçgiri) and the correspondence documents such as "hatt-ı hümayun", "arz", "kaime", "telhis" and "tahrir" related to these mines were downloaded and read

with their attachments, and the writing of the reading texts in Latin letters was included in the study.

In the full-text readings, if some words could not be read completely due to reasons such as distortion in the documents, ink smearing, the documents being digital copies and resolution problems, or if it was not possible to be sure about the word read, a question mark was placed at the end of the relevant word (Example: : ... *istihsal kılındığını ve maden-i mezbur ustalarının? takrir ve ihalelerine nazaran ...*); words that could not be read at all were shown as dotted (Example: *Keşlik ve ve Polad nam dokuz aded kuranın*). According to the examination of the documents, it is seen that these mines, which were previously managed by a "Mine trustee" (*Maden Emini*), were later transferred to a private operator, but there is no mine supervisor book in the archive related to the process in which they were operated by the central administration. In addition to these, a literature review on Ottoman mining activities was conducted within the scope of the research, and the operational activities of the Zara silver mines were evaluated under the conditions of that day.

The geography of Anatolia is one of the rarest places in terms of mineral diversity. Since it is a region where many mining operations have been located in its history spanning thousands of years, it is possible that the reserves have been depleted, decreased and the mines have become inefficient as a natural result of mining activities. Indeed, examples from history confirm this. It is understood from the content of the documents that the mining activities of the mine rich in silver and lead in Maden Creek (Maden Deresi) continued for only five years (1814-1819). The last correspondence obtained regarding the Alakilise and Akmeshed mines is dated 1865 and no records have been found regarding the activities after this date. In addition, although the relevant mines were occasionally suspended, they were operated for approximately fifty years, yet very few documents have reached us regarding these mines. Most importantly, the fact that the "Mine Trustee Book" (*Maden Emini Defteri*) cannot be found in the archives makes it impossible to provide detailed information about the fate of the mentioned mines. This situation can be excused in a state that has experienced wars, political crises and economic difficulties for many years, including the 93 war. It is also interesting that no study has been conducted on this subject in the 160 years that have passed.

The general situation in the years 1815-1865, specific to the Zara silver mines, can be summarized as follows by examining the documents obtained digitally from the Presidency Ottoman Archives;

- The mining exploration activities in the relevant period were not regular and systematic, and the belief in the existence of the mines was only understood through their appearance (appearance on the ground surface).
- The central administration carried out mining operations in high-productivity mines, and private individuals were granted operating licenses in mines with low productivity or where working capital could not be provided.
- Difficulty in communication with the central administration and very limited logistical possibilities.
- The fact that mining activities –especially in melting and separating the extracted ore- were seasonal, and in a region where winter conditions were relatively long, the operations of ore furnaces were stopped for a large part of the year.

- The fact that citizens living in villages around which there were mines belonging to the Private Treasury (Hazine-i Hassa) were assigned to work in the mines, even though they were not competent.
- The fact that most of the mining foremen were not Turkish and Muslim, and that such competent people moved away from Anatolian lands as a result of the wars, leading to a loss of qualified labor in mining activities.
- Making determinations about the production efficiency of mines with “simple experience”, examining the ore by taking it from only one point instead of drilling at different points.
- Low sensitivity to environmental protection, seeing forests as a heat source.
- Focusing only on short-term profit in mining operations.
- Failure to ensure continuity in operations.
- Lack of any effort for development and innovation in operating technology.

It is very difficult for a business that has experienced so many negativities to achieve success. For this reason, both the physical and mental traces of the activities carried out in this region have been lost today, and almost no one knows that some silver mines were operated 160-200 years ago. However, various mines such as chrome, kaolin, celestite and coal mines are currently operated in the region, and it is known that a company operated a lead mine for a short time in the 1970s. In light of all this information, it is evaluated that the following suggestions will be useful for both individuals/institutions, entrepreneurs and investors operating in the field of mining and academics who will work in the theoretical field;

- **Suggestions for Individuals/Institutions, Entrepreneurs and Investors Operating in Mining:** It is possible to re-operate mining areas that were previously operated but abandoned for various reasons, primarily inefficiency, if efficiency and profitability are achieved. The changes in mining exploration, extraction, separation techniques and technologies, the increase and diversification of the areas of use of mines, the possibility of larger-scale mining operations, the easier provision of trained manpower and energy compared to the past, and the decrease in the effect of seasonal difficulties compared to the past indicate that today's mining has reached a very different level. For this reason, it is evaluated that it would be beneficial to review Zara Silver mines and similar mining areas, to re-evaluate the productivity phenomenon in mines under today's conditions and to bring these and similar mining areas into the economy.
- **Recommendations to Researchers:** The approximately 160-year period of Zara silver mines has remained in the dark, and after 1865, neither a single document nor the Mining Emini Book, where almost every issue related to this mine was recorded, could be reached. In order to fully reveal the story of these mining operations, detailed studies need to be carried out in the archive and in the field. The documents used in this research reflect only a part of the activities in the relevant mines and provide information about the period, and it is evaluated that more detailed information will be possible by accessing the mine register. Since it is a multidisciplinary subject, it is evaluated that it will be very useful for academics working in different fields such as geology, mining, history and business to conduct research together. It is recommended that field research be conducted within the

framework of the historical projections of these studies that will contribute to the regional and national economy, and that the economic suitability of these and similar mineral deposits be reviewed.

Ek bilgiler

Çıkar çatışması bilgisi: Bu çalışma tek yazarlı bir çalışma olup herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek bilgisi: Çalışmada herhangi bir kuruluştan destek sağlanmamıştır.

Etik onay bilgisi: Bu çalışma için etik onay gerekmemektedir.